

WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY POLSKIEJ W SZKOLNYM NAUCZANIU RELIGII

Treść: — Wstęp. — I. Rozumienie wychowania patriotycznego młodzieży polskiej w kontekście współczesnych przemian społeczno-kulturowych. — II. Podstawy programowe wychowania patriotycznego młodzieży polskiej w szkolnym nauczaniu religii. — III. Wychowanie patriotyczne w programach nauczania religii młodzieży gimnazjalnej i ponadgimnazjalnej. — IV. Metody wspomagające wychowanie patriotyczne współczesnej młodzieży polskiej w szkolnym nauczaniu religii. — V. Kontrowersje i dylematy wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej w szkolnym nauczaniu religii. — Zusammenfassung

WSTĘP

Wychowanie patriotyczne młodzieży polskiej niejednokrotnie jest przedmiotem zainteresowania ze strony pedagogów. Ma ono różne ujęcia i różne aspekty. Pedagodzy zwracają uwagę na środowiska stwarzające warunki dla kształtowania postaw patriotycznych młodzieży. Jednym z nich jest szkolne nauczanie religii realizowane wśród polskiej młodzieży. Wpisuje się ono w działalność dydaktyczno-wychowawczą szkoły, podejmuje dialog z innymi dziedzinami nauczania, a także zmierza do wspomagania młodego pokolenia w odkrywaniu inspiracji chrześcijańskich w dziejach ojczyzny, w umiłowaniu wartości narodowych — bliskich człowiekowi, odpowiadających jego najgłębszym aspiracjom i potrzebom oraz w podejmowaniu odpowiedzialności za przyszłość ojczyzny. Wypełniając zadania szkoły, nauczanie religii integruje treści kształcenia katechetycznego z kształceniem świeckim, pogłębia je, wspomaga młodzież w kształceniu postaw religijnych, moralnych i społecznych. Obszarami tak ukierunkowanego dialogu interdyscyplinarnego są przede wszystkim przedmioty humanistyczne (np. język polski, historia, wiedza o społeczeństwie) i ścieżki edukacyjne (np. edukacja europejska, edukacja regionalna — dziedzictwo kulturowe w regionie, edukacja filozoficzna, wychowanie patriotyczne i obywatelskie). W związku z tym we współczesnej katechetyce polskiej intensywnie poszukuje się odpowiedzi na pytanie o zakresy korelacji nauki religii i innych przedmiotów nauczania szkolnego. Akcentuje się przy tym wychowawczy wymiar owej korelacji i jej wpływ na jakość zróżnicowanej a zarazem komplementarnej edukacji religijnej.

Celem niniejszego opracowania jest wskazanie na wychowanie patriotyczne współczesnej młodzieży polskiej w szkolnym nauczaniu religii. Wychowanie

patriotyczne współczesnej młodzieży polskiej jest bowiem ciągle ważną płaszczyzną działalności edukacyjnej, realizowanej nie tylko w środowisku rodzinnym, ale także w środowisku szkolnym i eklezjalnym. Wiąże się ono z wychowaniem społecznym i religijnym i jako takie znajduje swoje miejsce w podstawach programowych katechezy szkolnej. Od jakości zaangażowania nauczycieli religii w realizację wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej zależy w dużej mierze sposób, w jaki katechizowana młodzież będzie zdolna do wnoszenia wartości chrześcijańskich w życie społeczno-kulturowe ojczyzny.

I. ROZUMIENIE WYCHOWANIA PATRIOTYCZNEGO MŁODZIEŻY POLSKIEJ W KONTEKŚCIE WSPÓŁCZESNYCH PRZEMIAN SPOŁECZNO-KULTUROWYCH

Wychowanie patriotyczne, jako proces, zjawisko i wartość pedagogiczna, jest immanentnie wpisane w filozofię edukacyjną współczesnego społeczeństwa polskiego. Stanowi ono jedną z podstawowych płaszczyzn wychowania integralnego, a w edukacji religijnej było zawsze wartością cieszącą się szczególną estymą, tym większą, im mniej było obecne w systemie szkolnym. Można tu przywołać chociażby koncepcję wychowania młodzieży żeńskiej siostry Marceliny Darowskiej¹ czy system wychowawczy błogosławionej Urszuli Ledóchowskiej, odczytywany na nowo przez Siostry Urszulanki Serca Jezusa Konającego².

Współcześnie, w okresie przemian społeczno-kulturowych, rozumienie „wychowania patriotycznego” ulega zubożeniu semantycznemu i próbom alienacji z kontekstu polskiego etosu narodowego. Po okresie metodycznej indoktrynacji, która miała na celu podporządkowanie idei umiłowania własnej ojczyzny interesom ideologii państwowej można dostrzec osłabienie zainteresowania patriotyzmem, zdystansowanie się osób do angażowania się w sprawy społeczne, osłabienie więzi społecznych, obniżenie poziomu etyki życia społecznego i politycznego, obniżenie w świadomości Polaków rangi kultury narodowej i przywiązania do rodzinnej tradycji oraz stosunkowo niską kulturę polityczną Polaków³. Nie bez znaczenia pozostaje tu także oferta tzw. nowej kultury europejskiej i kultury amerykańskiej, która propaguje oderwanie od ojczyzny, narodu, etniczności, kultury narodowej, języka oraz całego bogactwa cech i wartości ojczystego dziedzictwa kulturowego, a także poddaje deprecjonującym ocenom takie wartości, jak: naród, ojczyzna, religia, patriotyzm. Trwanie przy wyżej wymienionych wartościach zyskuje miano „ciasnego tradycjonalizmu”, a spoglądanie na kulturę narodową oczyma przed-

¹ Szerzej na ten temat zob. w: „Zawsze będę z Wami”. Myśli i modlitwy błogosławionej Matki Marceliny Darowskiej, Szymanów 1997; D. M y s z k a, Odrodzenie rodziny przez wychowanie — na przykładzie szkoły Sióstr Niepokalanek w Wałbrzychu, w: Przemiany edukacyjne w Polsce i na świecie a modele wychowania, red. W. Korzeniowska, Kraków 2001, s. 211 i 215.

² E. K a r d e l a, Zarys projektu wychowawczego Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego, w: Przemiany edukacyjne w Polsce, jw., s. 199–207.

³ F.W. W a w r o, Rodzina wobec patriotyzmu w kontekście innych środowisk socjalizujących — w opinii młodzieży, RNS 28–29: 2000–2001, z. 2, s. 64.

stawicieli innych kultur, aby ją atakować stało się manierą⁴. W konsekwencji propaguje się *patriotyzm bez właściwości*⁵.

Właściwe rozumienie wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej, jest ściśle związane z pojęciem patriotyzmu, które ma różne ujęcia i można w nim eksponować różne aspekty. Najczęściej „patriotyzm”⁶ łączy się z postawą emocjonalnej więzi z własnym narodem i jego historią oraz z duchową przynależnością do wspólnoty tworzącej ojczyznę w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Wówczas jest to więź z osobami, które należą do ojczyzny, z którymi wzrastało się w rodzinie, szkole, w najbliższym środowisku, z przyrodą, z miejscami w ojczyźnie, z ojczystą literaturą, sztuką i architekturą, jak też z dziełami malarstwa i muzyki⁷. Takie rozumienie patriotyzmu wymaga jednak podkreślenia, że miłość ojczyzny nie jest tylko sprawą uczucia czy emocji. Wiąże się ze sferą życia emocjonalnego człowieka, ale się do niej nie ogranicza.

Właściwie rozumiany patriotyzm jest postawą i dlatego należy ujmować go w kategoriach komponentów poznawczych, emocjonalnych, motywacyjnych, działaniowych. Przedmiotem owej postawy jest ojczyzna w jej wymiarze przestrzennym, wspólnotowym i kulturowym. Patriotyzm wyrasta z miłości i czci dla rodziców i rodziny. Jawi się on jako: „uczucie nader rozumne”, powinność moralna, zespół cnót i szlachetna wartość⁸. Jest on pozbawiony nadmiaru miłości, samozadowolenia i egoistycznie „zabarwionej” dumy. Odznacza się także zespołem cnót łączących się z umiejętnością okazywania czci, jaką człowiek winien mieć dla tej społeczności, która go wychował, a więc państwa i narodu. Na ten zespół cnót składa się: miłość do najbliższych, z którymi się wciąż obcuje, sprawiedliwość społeczna skłaniająca do przenoszenia wspólnego dobra ojczyzny nad swoje własne i cześć dla tej społeczności, w której się wyrosło i od której przyjęło się obyczaje jako podstawę życia duchowego⁹. Wszystko to jest podłożem dojrzałej miłości do ojczyzny.

Wyrazem patriotyzmu jest nie tylko deklaracja miłości i przywiązanie do wspólnoty narodowej, poczucie solidarności i więzi kulturowej z własnym narodem, ale także czynna i twórcza troska o jego rozwój i dobro, działanie dla dobra narodowej zbiorowości, preferowanie życia w kraju, w warunkach możliwego wyboru oraz gotowość do poświęcenia się i obrony Ojczyzny w razie potrzeby¹⁰. Odpowiedzialność człowieka za ojczyznę znajduje swój wyraz nie tyle w słowach,

⁴ A. Tyszką, *Kultura jest kultem wartości*, Lublin 1993, s. 103.

⁵ Tamże.

⁶ Etymologiczne znaczenie tego pojęcia wskazuje na związek z ojcowizną. Dlatego „patriotyzm” jest często przekładany na język polski jako miłość ojczyzny. Zainteresowanych samym pojęciem „ojczyzna” odsyła się m.in. do: K. Czuba, *Ojczyzna w nauczaniu Jana Pawła II*, Olsztyn 1990.

⁷ M. Nowak, *Wychowanie do wartościowania w kontekście pluralizmu*, *RNS* 28–29: 2000–2001, z. 2, s. 19.

⁸ A. Santorski, *Miłość ojczyzny jako nakaz chrześcijańskiego sumienia*, w: *Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej*, red. I. Skubiś, J.P. Cichoćka, J. Bisiuk, Częstochowa 1998, s. 31–39.

⁹ J. Woroniecki, *Katolicka etyka wychowawcza*, t. II. *Etyka szczegółowa*. Cz. 2, Lublin 2000, s. 122–123.

¹⁰ I. Judził, *O wychowaniu patriotycznym w klasach I–IV*, Warszawa 1969, s. 15; A. Kłoskowska, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa 1996, s. 382.

ile w czynach. *Taki patriotyzm* — jak słusznie zauważa M. Braun-Gałkowska — *cechuje się umiejętnością dostrzeżenia w ojczyźnie zarówno cech dobrych, jak i złych, ponieważ można wiedzieć o jakichś wadach i mimo to kochać (...)* Równocześnie jednak (...) *nie może być egoizmem zbiorowym. (...) Jest otwarty na to, co inne i odrzuca narodowy egoizm. Człowiek dojrzałej miłości do ojczyzny interesuje się nie tylko własną wioską, własnym podwórkiem czy własnym krajem, [lecz także] interesuje się sprawami świata, sprawami bliskich i dalekich sąsiadów*¹¹. Wobec powyższych faktorów autentycznego patriotyzmu trzeba rozpatrywać go w kategoriach powołania, w którym nie jest najważniejsze, że człowiek ma ojczyznę, tylko, że jest świadomy własnych korzeni i miłości osób, które tworzą ojczyznę oraz, że działa dla niej, służy jej, a przez to wyraża własną miłość wobec ojczyzny. Patriotyzm domaga się ze strony człowieka świadomości, iż *najważniejsi są ludzie, z których miłości człowiek się począł i Bóg, który za tym poczęciem stoi, który jest Stwórcą, Pomysłodawcą, i którego miłość jest początkiem każdej ludzkiej miłości*¹² oraz dojrzałości nacechowanej umiejętnością nawiązywania bliskich więzi i umiejętnością podejmowania decyzji ukierunkowanej na dobro wspólne¹³. Orientacja w działalności edukacyjnej ku tak rozumianym wartościom wyznacza specyfikę wychowania patriotycznego. Wskazuje, iż patriotyzm, podobnie jak inne postawy, jest strukturą nabytą. Pojawia się on w osobowości człowieka jako efekt interakcji z jej własnym środowiskiem społecznym i kulturowym. Szczególną rolę odgrywa tutaj wychowanie, w którym istnieje przekaz istotnych wartości kultury, norm moralnych, wzorców zachowań i działalności społecznej. Jak zatem należy rozumieć wychowanie patriotyczne młodzieży polskiej realizowane we współczesnym kontekście społeczno-kulturowym?

Wychowanie patriotyczne współczesnej młodzieży polskiej jest jedną z płaszczyzn wychowania integralnego obejmującego wszelkie zamierzone oddziaływania na wychowanka, podejmowane w określonej sytuacji celem wspomagania go w wielodusznym i wiernym rozwijaniu prawdziwej i czynnej miłości ojczyzny z równoczesnym kształtowaniem właściwie rozumianej tolerancji wobec innych narodów i kultur. Wiąże się z wysiłkiem poznawania i umiłowania kultury narodowej i jej wartości duchowych, formowania charakteru zgodnie z zasadami porządkującymi życie ojczyzny, tworzenia dziedzictwa kulturowego, pomnażania go i przyjmowania za niego odpowiedzialności, aby mogło być przekazywane następnym pokoleniom¹⁴.

W tej kategorii wychowania można dostrzec wyraźne odniesienie do ojczyzny, którą tworzą ludzie i otwarcie się na jej wartości kulturowe. Nie ma bowiem autentycznych postaw patriotycznych bez znajomości dziejów ojczystych i obrony tradycji narodowych, bez umiłowania ojczystej ziemi, poszanowania i rozwoju dziedzictwa narodowego, bez dostrzegania związków pomiędzy ziemią a ludźmi,

¹¹ M. Braun-Gałkowska, Patriotyzm — cnota zapomniana, w: Szkoła miejscem kształtowania postawy patriotycznej, jw., s. 80–81.

¹² J. Szymbik, Śląsk to nie tylko familoki (rozmawiał P. Kucharczak), *Więź* 41: 1998, nr 11, s. 90.

¹³ M. Braun-Gałkowska, jw., s. 79.

¹⁴ J. Kownacka, Wychowanie patriotyczne w nauczaniu Jana Pawła II podczas pielgrzymek do ojczyzny, *SThV* 35: 1997, nr 1, s. 218.

którzy ją tworzą i pozostawiają w niej własne dzieła¹⁵. Wychowanie patriotyczne jest więc możliwe wtedy, gdy wypływa z miłości do własnej wsi, miasta, ojczyzny. Łączy się ono z procesem wychowania młodego pokolenia do korzystania z dobra wspólnego i jego pomnażania oraz z włączaniem wychowanków w szeroko rozumianą kulturę narodową, obejmującą tradycję narodową, wartości duchowe i wytwory materialne¹⁶. W ten sposób człowiek *kształtuje siebie wewnętrznym wysiłkiem myśli, woli, serca oraz tworzy kulturę we wspólnocie z innymi*¹⁷ i przekazuje ją kolejnym pokoleniom.

Wychowanie patriotyczne oznacza również *działanie przeciw światopoglądowi materialistycznemu i kształtowanie postawy moralnej, gdyż podkreśla pierwszeństwo spraw duchowych przed sprawami doczesnymi*¹⁸. Z tak pojmowanym wychowaniem patriotycznym łączy się także wspomaganie młodzieży w kształtowaniu cnót obywatelskich, czyli *zachowań, w których przejawia się troska o ojczyznę, realizuje się konkretne poczucie odpowiedzialności za jej rozwój*. Na szczególną uwagę zasługuje ofiarność polegająca na umiejętności wyrzeczenia się na rzecz innych, gotowości do ciągłych ofiar i do pracy społecznej. Bez tej cnoty nie ma pozytywnego odniesienia do ojczyzny i jej spraw. Jej dopełnieniem jest cnota wierności, przejawiająca się w wytrwałej, wiernej służbie dla państwa, w wypełnianiu obowiązków obywatelskich w rzeczach małych i dużych, w czasie zagrożenia i w okresie rozwoju ojczyzny. Obok tych cnót obywatelskich wymienia się pracę i pracowitość, *zaznaczając, iż pracując człowiek współpracuje z Bogiem (Dobrem Najwyższym) i z ludźmi i tak tworzy się dobro powszechne: dobro rodziny, narodu, państwa*¹⁹. Wskazuje się także na tradycyjne polskie cnoty takie, jak: gościnność, pietyzm w odniesieniu do tego, co ojczyste, polskie, co chrześcijańskie oraz poczucie dumy narodowej decydujące niejednokrotnie o zachowaniu tożsamości narodowej. Z poczuciem dumy narodowej łączy się szacunek dla symboli ojczystych, godła, sztandarów, pomników kultury. Wszystko to stanowi podstawę do organizowania młodzieży doświadczeń typu poznawczego, emocjonalnego i wzorów zachowań, uzdalniającym do przenoszenia dobra ojczyzny nad swoje własne, do służby dla ojczyzny, do oddania jej swych sił i podporządkowania jej dobru własnych prywatnych interesów, a w razie konieczności złożenia ofiary ze swego życia²⁰. Istotne jest tu oddziaływanie nie tylko rodziny i szkoły, ale także katechezy szkolnej. Inspiracja religijna w wychowaniu patriotycznym wyznacza kierunki interakcji wychowawczych, wskazuje na moralny wymiar wychowania patriotycznego.

¹⁵ Tamże, s. 219 i nn.

¹⁶ J. Wilk, *Pedagogika rodziny. Zagadnienia wybrane*, Lublin 2002, s. 192–195.

¹⁷ Tamże, s. 194.

¹⁸ A. Santorski, jw., s. 40.

¹⁹ S. Wyszynski, *Duch pracy ludzkiej*, Warszawa 1957, s. 38.

²⁰ T. Ożóg, E. Sęk, *Rozwój postaw patriotycznych dzieci i młodzieży na przykładzie członków Zespołu Pieśni i Tańca „Raclawice”*, RNS 26: 1998, z. 2, s. 166.

II. PODSTAWY PROGRAMOWE WYCHOWANIA PATRIOTYCZNEGO MŁODZIEŻY POLSKIEJ W SZKOLNYM NAUCZANIU RELIGII

Kierunki wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej w szkolnym nauczaniu religii zostały wyznaczone w *Podstawie programowej katechezy Kościoła katolickiego*²¹ i w *Programie nauczania religii*²² opracowanych dla gimnazjum i liceów profilowanych. Dokumenty te, analogicznie do szkolnej podstawy programowej kształcenia ogólnego²³, zawierają — w ramach korelacji nauki religii z innymi przedmiotami i ścieżkami edukacyjnymi — treści z zakresu edukacji patriotycznej i obywatelskiej. Odwołują się do wskazań *Dyrektorium Katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce*²⁴, w którym stwierdza się, że *szkolne nauczanie religii jest służbą świadczoną polskiej szkole*. Spełnia ono pomocniczą funkcję wobec rodziny oraz zmierza do przywracania systemowi edukacji właściwej płaszczyzny aksjologicznej i przygotowania młodzieży do życia. Szkolne nauczanie religii ma integrować kulturę i wiarę, prowadzić do internalizacji wartości i postaw chrześcijańskich, zaszczerpieć tolerancję światopoglądową²⁵.

Do osiągnięcia powyższych celów w katechezie młodzieży niezbędna jest korelacja nauki religii i przedmiotów nauczania oraz ścieżek edukacyjnych w gimnazjum i liceum profilowanym. Na szczególną uwagę zasługują zagadnienia z zakresu wychowania patriotycznego, które w programie katechetycznym zostały, analogicznie do podstawy programowej kształcenia ogólnego, wyodrębnione w ramach historii, wiedzy o społeczeństwie, edukacji regionalnej, kultury polskiej na tle tradycji śródziemnomorskiej i uczestnictwa w kulturze. Mają one bowiem swoje uzasadnienie w zadaniach, jakie Kościół stawia przed katechezą szkolną wspomagającą młodzież w formowaniu postaw społecznie pożądaných.

Podstawa programowa nauczania religii w gimnazjum ukazuje pośrednio zakresy korelacji treści katechetycznych z edukacją patriotyczną. Koncentrują się one wokół zagadnień wyodrębnionych w ramach historii i składającej się z trzech modułów tematycznych wiedzy o społeczeństwie²⁶. W tych dziedzinach korelacji

²¹ Konferencja Episkopatu Polski, Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce, Kraków 2001, s. 12, 45–47, 64–68, 84–93. Odtąd skrót PPK.

²² Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, Program nauczania religii, Kraków 2001. Program nauczania religii dla gimnazjum. „Wierzyć Chrystusowi”, AZ-3-01/1, w: Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, Program nauczania religii, Kraków 2001, s. 94, 98, 101. Odtąd skrót PNR.

²³ Rozporządzenie ministra edukacji narodowej i sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 2, Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych i gimnazjów, *DzU* 51(2002), poz. 458; Rozporządzenie ministra edukacji narodowej i sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Załącznik nr 4, Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących liceów profilowanych i techników, *DzU* 51(2002), poz. 458.

²⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, 83. Odtąd skrót PDK.

²⁵ Tamże 85.

²⁶ W tak określonym module wyodrębnia się: wychowanie do życia w rodzinie, wychowanie obywatelskie i wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym.

proponuje się przekazywanie wiedzy na temat narodowej tradycji oraz katolickiej nauki społecznej, zwłaszcza zaznajamianie z prawami i obowiązkami obywatelskimi. Dobra znajomość ojczyzny — jej tradycji, historii, kultury, wartości i teraźniejszości — jest fundamentem wychowania patriotycznego. Zwraca się także uwagę na krytyczny osąd własnej przeszłości historycznej oraz na wspomaganie młodzieży w kształtowaniu szacunku wobec narodu i instytucji państwowych. Szczególną wartość przypisuje się formowaniu u młodzieży postaw odpowiedzialności za przyszłość ojczyzny²⁷.

Również w ramach ścieżek edukacyjnych można dostrzec bezpośrednio lub pośrednio odniesienie do wychowania patriotycznego. Autorzy *Podstawy programowej...* w gimnazjum postulują *ugruntowanie* [w katechizowanej młodzieży] *poczucia tożsamości narodowej poprzez rozwój tożsamości regionalnej, wspomaganie jej w dostrzeganiu ciągłości rozwoju kultury i trwałości ludzkich osiągnięć oraz powiązań aktualnych wydarzeń z przeszłością*²⁸.

Zagadnienia z zakresu wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej pojawiają się także w nauczaniu religii młodzieży liceum profilowanego. Autorzy *Podstawy programowej...* zakładają, że szkolne nauczanie religii ma *uczyć* [młodzież] *krytycznego spojrzenia na bieżące wydarzenia, kształtować potrzebę świadczenia o wierze w Jezusa Chrystusa na współczesnych areopagach i prezentować naukę społeczną Kościoła jako inspirację chrześcijańskiej aktywności*²⁹. W związku z tym w wyodrębnionych treściach proponują wskazywanie młodzieży na uczestnictwo chrześcijan w życiu społeczeństwa i narodu jako realizacji postawy służby³⁰. Wskazują także na zakresy korelacji nauki religii z zagadnieniami z zakresu wychowania patriotycznego w ramach historii, wiedzy o społeczeństwie, uczestnictwa w kulturze i edukacji regionalnej — dziedzictwa kulturowego w regionie.

Analizując *Podstawę programową...* w liceum profilowanym można dostrzec pewną preferencję zagadnień, które traktują o polskiej świadomości narodowej, o etosie narodu polskiego oraz o prawdziwej i czynnej miłości ojczyzny, znajdującej swoje ukonkretnienie w poznawaniu dziejów narodu, w postawie szacunku do drugiego człowieka i jego wytworów, w nabywaniu i przejawianiu zachowań społecznych sprzyjających ochronie dziedzictwa narodowego, jak też w trosce o rozwój kultury narodowej i środowisko naturalne. Dlatego zakłada się dążenie do kształtowania w toku katechezy szkolnej tożsamości osobowej młodzieży w kontekście wartości narodowych i wspomaganie uczniów w dostrzeganiu znaczenia wartości własnej ojczyzny w życiu osobistym oraz w formowaniu postawy solidarności narodowej i otwartości na inne wspólnoty³¹.

Pewną nowością są zagadnienia z zakresu wychowania patriotycznego wyodrębnione przez autorów *Podstawy programowej...* w szkołach zawodowych.

²⁷ Konferencja Episkopatu Polski, Katecheza wyznania i rozumienia wiary — gimnazjum, w: PPK, s. 56–63.

²⁸ Tamże, s. 66–67.

²⁹ Konferencja Episkopatu Polski, Katecheza świadectwa wiary — szkoły ponadgimnazjalne, w: PPK, s. 76.

³⁰ Tamże, s. 77.

³¹ Tamże, s. 81–93.

Można w nich dostrzec większe niż w gimnazjum i liceum profilowanym uwzględnienie treści traktujących o udziale obywatela w zorganizowanych formach życia zbiorowego, walce o niepodległość kraju na przykładzie wojen i powstań narodowych³².

Z powyższych analiz wynika, że zamieszczone w *Podstawie programowej...* cele, zadania, treści i osiągnięcia z zakresu wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej wymagają nie tylko bezpośredniego, ale i pośredniego wprowadzania katechizowanych w problematykę patriotyzmu. Odnoszą się one bardziej do przejawów miłości ojczyzny. Autorzy podstawy programowej katechety akcentują bowiem treści niezbędne w procesie kształtowania poczucia silnej więzi emocjonalnej, społecznej, kulturowej, religijnej z własnym narodem, z jego historią i tradycją oraz z wartościami narodowymi.

III. WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE W PROGRAMACH NAUCZANIA RELIGII MŁODZIEŻY GIMNAZJALNEJ I PONADGIMNAZJALNEJ

Zgodnie z propozycjami zamieszczonymi w *Podstawie programowej...*, obowiązujące ogólnopolskie programy nauczania religii w gimnazjum i szkołach ponadgimnazjalnych podejmują również zagadnienia z zakresu wychowania patriotycznego. Program nauczania religii zatytułowany *Wierzyć Chrystusowi* skupia się na zagadnieniach wyjaśniających zwracanie się Boga do człowieka przez piękno świata, dzieje Izraela, przez Syna Bożego i Kościół, które wskazują na społeczny wymiar życia człowieka i potrzebę więzi społecznych oraz zwraca uwagę nie tyle na przekaz wiedzy religijnej, co na wprowadzenie katechizowanych w wyznawanie wiary i praktykę życia chrześcijańskiego³³. W klasie I ujmuje on problematykę wychowania patriotycznego w dziale podejmującym zagadnienia osobistej odpowiedzialności wiary na słowo Boże. Proponuje korelację treści katechetycznych z wiedzą o społeczeństwie. Celem tej korelacji jest wspomaganie młodzieży w poznaniu społecznego wymiaru życia chrześcijańskiego poprzez podejmowanie następujących zagadnień: *człowiek — istota społeczna; grupa i więzi społeczne; naród i państwo, tożsamość narodowa; kształtowanie więzi w rodzinie, grupie społecznej*³⁴.

W klasie II gimnazjum nie ma bezpośrednich odniesień do wychowania patriotycznego. Nauczyciel religii może jednak podejmować zagadnienia z zakresu edukacji patriotycznej wskazując na ludzkie pragnienia i dążenia oraz sposoby ich zaspokajania. Jedną bowiem z fundamentalnych potrzeb jest potrzeba poczucia przynależności nie tylko do wspólnoty rodzinnej, ale i społecznej, w tym narodowej oraz umiejętność odkrywania bogactwa i znaczenia kultury narodu dla osobistego rozwoju.

W klasie III gimnazjum, ze względu na akcentowanie znaczenia wspólnoty w życiu człowieka, występuje częste odwoływanie się do związanych z życiem

³² Tamże, s. 93–94.

³³ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Wierzyć Chrystusowi”. Program nauczania religii dla gimnazjum, AZ-3-01/1, w: PNR, s. 75–85.

³⁴ Tamże, s. 83.

wspólnoty doświadczeń. W dziale I, zatytułowanym „Nikt nie jest samotną wyspą”, proponuje się korelację treści katechetycznych z zagadnieniami traktującymi o kształtowaniu więzi społecznych, o narodzie i państwie³⁵. Również dział „Duch Święty uzdalnia do apostołstwa” zawiera bezpośrednie odniesienia do wychowania patriotycznego. Proponuje korelację treści katechetycznych z zagadnieniami z zakresu historii, traktującymi o losach i postawach Polaków w warunkach braku niepodległości i II wojny światowej³⁶. Wszystko to zmierza do przybliżania katechizowanej młodzieży wiedzy na temat dziejów własnego narodu, przepojonych wartościami chrześcijańskimi, a przede wszystkim wprowadzania ich w dziedzictwo narodowe i motywowania do zaangażowania w jego kontynuowanie. Spełnia zatem znaczącą rolę w kształtowaniu postaw patriotycznych, zwłaszcza komponentu poznawczego.

Również program nauczania religii w liceum profilowanym, zatytułowany *Świadek Chrystusa*³⁷, ukierunkowany na wspomaganie młodzieży w wyznawaniu wiary w Kościele i w świadczeniu o nadziei chrześcijańskiej wobec świata, proponuje zagadnienia z zakresu edukacji patriotycznej. W klasie I. wskazania do wychowania patriotycznego zostały zamieszczone w ramach korelacji nauki religii z przedmiotami szkolnymi oraz ze ścieżkami edukacyjnymi. Większość z nich można znaleźć w dziale „Kim jestem?” Proponowane do korelacji zagadnienia obejmują różne aspekty patriotyzmu dotyczące polskiej świadomości oraz tożsamości narodowej i katolickiej, a także jej uwarunkowań, wkładu kultury regionu do historii państwa oraz dziejów jednostki i rodziny na tle historii, kultury i życia codziennego Polaków³⁸. W ten sposób program scala w jeden system problematykę wychowania do patriotyzmu lokalnego i narodowego z treściami nauczania wszystkich wątków edukacji religijnej, bez ich jawnego wskazywania.

W klasie II. liceum profilowanego bezpośrednio odniesienie do wychowania patriotycznego zostało zaproponowane w następujących blokach tematycznych: „Królestwo Boże w was jest”, „Ku nowym niebiosom i nowej ziemi”, „Póki mego życia, chcę śpiewać Panu”. Proponuje się tu — w ramach korelacji nauki religii z historią, językiem polskim i wiedzą o społeczeństwie — podejmowanie zagadnień traktujących o ojczyźnie, narodzie, kulturze narodowej i społeczeństwie polskim oraz o wartościach narodowych (np. o tolerancji, odpowiedzialności). Zwraca się także uwagę na obowiązek służby wojskowej i faktory obrony koniecznej. Tematyka z zakresu edukacji patriotycznej zostaje uzupełniona podjęciem problematyki traktującej o wartościach chrześcijańskich w dziejach narodu polskiego i we współczesnym społeczeństwie polskim oraz o integracyjnej roli Kościoła katolickiego w życiu narodowym³⁹.

Program nauki religii adresowany do uczniów klasy III liceum profilowanego ukierunkowany jest na przygotowanie uczniów do wyboru drogi powołania życiowego i założenia rodziny chrześcijańskiej. W związku z tym problematyka

³⁵ Tamże, s. 98.

³⁶ Tamże, s. 101.

³⁷ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, „Świadek Chrystusa”. Program nauczania religii dla liceum profilowanego, AZ-4-01/1, w: PNR, s. 107–140.

³⁸ Tamże, s. 110.

³⁹ Tamże, s. 123–127.

wychowania patriotycznego podejmowana jest w kontekście zagadnień traktujących o rozeznawaniu powołania życiowego i życia małżeńsko-rodzinnego⁴⁰. Autorzy programu zwracają uwagę młodzieży na ideały wychowawcze ujmowane w kontekście historycznym. Proponują także wskazywanie na istotne dla wychowania patriotycznego wartości, takie jak: prawda, dobro, odpowiedzialność, tolerancja, ojczyzna, mała ojczyzna, naród, kultura narodowa i regionalna⁴¹.

Przedstawione powyżej zagadnienia z zakresu wychowania patriotycznego prowadzą do wniosku, że zakres korelacji nauki religii z zagadnieniami traktującymi o różnych wymiarach patriotyzmu dotyczy przede wszystkim przywiązania do narodowej tradycji, krytycznego osądu własnej przeszłości historycznej i postaw odpowiedzialności za przyszłość ojczyzny. Podejmuje on ważne dla wychowania patriotycznego zagadnienia traktujące o odpowiedzialności młodego pokolenia za kwestie społeczne. Autorzy programu odwołują się do dziedzictwa tolerancyjnej i wielonarodowej Rzeczypospolitej, wskazują jednocześnie na otwartość polskiego patriotyzmu na wartości innych kultur i narodów. Zmierzają także do ukazywania młodzieży praw i obowiązków obywatelskich oraz kształtowania szacunku wobec tradycji narodowej i instytucji państwowych. Wszystko to stanowi punkt wyjścia dla metodyki wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej. Wyznacza merytoryczne aspekty tej dziedziny wychowania i pozwala planować procedury osiągania celów edukacyjnych.

IV. METODY WSPOMAGAJĄCE WYCHOWANIE PATRIOTYCZNE WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY POLSKIEJ W SZKOLNYM NAUCZANIU RELIGII

Zakładane w podstawie programowej i w programie nauki religii wychowanie patriotyczne współczesnej młodzieży polskiej nie jest możliwe bez odpowiednio dobranych strategii działania edukacyjnego. Metody są bowiem istotną determinantą kształtowania postaw patriotycznych, ściśle powiązaną z treściami narodowymi. Wpływają one na kształtowanie postaw i świadomości patriotycznej katechizowanej młodzieży. Ich dobór zależy w szkolnym nauczaniu religii od sytuacji wychowawczych, przygotowania nauczyciela religii oraz indywidualnych cech osobowych katechizowanej młodzieży.

Istotą metod wychowania patriotycznego jest świadome i systematyczne stosowanie sposobów oddziaływań wychowawczych w zakresie edukacji patriotycznej, oparte na zasadach wychowania personalistycznego, a więc podejmowanie uporządkowanych działań wychowawczych ukierunkowanych na osiągnięcie stawianych w korelacji nauki religii i edukacji patriotycznej celów. Metody wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej, realizowanego w szkolnym nauczaniu religii, są także pewnym sposobem postępowania katechety z wychowanymi. Traktować można jest więc za systematycznie stosowany sposób współbicia,

⁴⁰ Tamże, s. 130–140.

⁴¹ Tamże.

współprzeżywania i podejmowania interakcji społecznych w kontakcie bezpośrednim lub pośrednim nauczyciela religii z katechizowaną młodzieżą⁴².

W praktyce katechetycznej najczęściej wyróżnia się metody bezpośredniego i pośredniego wspomaganie młodzieży w kształtowaniu postaw patriotycznych. Pierwsza z tych kategorii świadomych i systematycznych sposobów wychowania patriotycznego katechizowanej młodzieży obejmuje wypowiedzianie przez nauczyciela religii słów dotyczących różnych momentów działalności katechizowanej młodzieży, ujętych w kontekście zagadnień z zakresu edukacji patriotycznej, stawianie młodzieży poleceń dotyczących realizacji przez nią określonych zadań o charakterze rozwojowym, ukierunkowanych na poznawanie i umiłowanie ojczyzny oraz wdrażanie do podejmowania odpowiedzialnych inicjatyw w zakresie życia społecznego⁴³. Pomocne jest tu także uświadamianie, wyjaśnianie i przekazywanie treści z zakresu edukacji patriotycznej, odpowiedni dobór lektur, w których pojawiłaby się idea miłości ojczyzny oraz jawna ocena zachowania, kształtowanie nawyków, stawianie i realizacja zadań, których wykonanie, w zależności od jakości, zostaje wzmocnione nagrodą lub karą⁴⁴.

Niemniej istotna w wychowaniu patriotycznym katechizowanej młodzieży jest metoda modelowania, czyli kształtowania zachowań wychowanków według określonego wzoru i wzorca w zakresie miłości do ojczyzny, uznanego przez katechetę za cenny. Implikuje ona potrzebę ukazywania młodzieży owego wzoru, określenie jego wartości i cech osobowościowych⁴⁵. W praktyce katechetycznej na szczególną uwagę zasługują polscy błogosławieni i święci, którzy własnym życiem świadczyli o miłości Boga i ojczyzny. Dla przykładu wymienić można tu bł. Rafała Kalinowskiego, św. brata Alberta Chmielowskiego, św. Urszulę Ledóchowską, bł. Marcelinę Darowską, Sługę Bożego kardynała Stefana Wyszyńskiego. Młodzież, odkrywając wartości, jakimi kierowali się w swoim życiu święci zaczyna stopniowo naśladować ich zachowania i identyfikować się z nimi w warstwie poglądów, wyborów i zachowań społecznych w konkretnych działaniach na rzecz Kościoła i wspólnoty narodowej.

Kolejną metodą wychowania patriotycznego są stawiane młodzieży przez katechetę zadania, celem których jest pomaganie w poznawaniu świata wartości, zapoznawanie z polską przestrzenią kulturową, zabytkami, obyczajami oraz nabywanie umiejętności krytycznej oceny procesów społeczno-kulturowych⁴⁶. Skuteczność tej metody zależy nie tylko od rodzaju zadań do wykonania, ale i od atmosfery wychowawczej, jaka towarzyszy tym zadaniom. Ważnym elementem jest sensowność zadania, jego adekwatność do aktualnego stadium rozwoju psycho-społecznego młodzieży oraz ocena końcowa uzyskanych wyników⁴⁷.

⁴² P. Tyrała, *Teoria wychowania. Bliżej uniwersalnych wartości i realnego życia*, Toruń 2001, s. 76–77.

⁴³ Tamże; zob. także i por. J. Kunikowski, *Kształtowanie postaw patriotycznych i obronnych młodzieży*, *Edukacja dla Bezpieczeństwa* 4(2001), s. 7.

⁴⁴ J. Bogusz, Z. Kosyrz, *Wychowanie patriotyczne młodzieży*, Warszawa 1990, s. 15 i nn.

⁴⁵ P. Tyrała, *iw.*, s. 78.

⁴⁶ *Formy i metody aktywizujące współczesną młodzież do patriotyzmu. Dyskusja panelowa*, w: *Szkola miejscem kształtowania postawy patriotycznej*, *iw.*, s. 93–94.

⁴⁷ Tamże, s. 79.

Katecheta wspomaga młodzież w wychowaniu patriotycznym nie tylko słowem, ale także swoim bezpośrednim byciem w różnych sytuacjach społecznych. Przykład własny nauczyciela religii w zakresie gotowości do poświęceń dla ojczyzny, przywiązania do regionu zamieszkania, tradycji religijnych i kultury narodu oraz duma z jego bohaterskiej przeszłości czy też zaangażowanie w życie społeczno-kulturowe stają się atrakcyjne dla katechizowanej młodzieży. Wskazują, iż katecheta swoim postępowaniem, wyrażanymi poglądami jest wierny zasadom moralnym i uznaje je także za ważne w życiu społecznym⁴⁸.

W wychowaniu patriotycznym katechizowanej młodzieży ważną rolę spełnia także perswazja. Istota tej metody polega na objaśnianiu młodzieży norm i zasad życia społecznego, błędów w postępowaniu wobec ojczyzny oraz w przekonywaniu do własnego stanowiska wyrażanego odnośnie do patriotyzmu⁴⁹. Efektywne stosowanie perswazji wymaga jednak ze strony nauczyciela religii wiedzy na temat rozumienia patriotyzmu i przeciwstawnego mu nacjonalizmu czy kosmopolityzmu oraz przejawów dojrzałego patriotyzmu⁵⁰. Wiedza ta spełnia bowiem funkcje aksjologiczne związane bezpośrednio z upowszechnianiem wartości narodowych i kanonów doskonalenia człowieka jako osoby przynależącej do określonego narodu i państwa⁵¹.

Każda z wyżej opisanych metod wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej wskazuje na fakt, iż wychowanie patriotyczne należy realizować nie przez jakąś indoktrynację i narzucanie pewnych wartości, ani też automatyczne kształtowanie postaw patriotycznych czy ukazywanie zadowolenia wypływającego z miłości ojczyzny, lecz w sensie zachęcania do nabywania zdolności odpowiedzialnego zaangażowania w życie społeczno-kulturowe ojczyzny⁵². Dlatego tak ważne są tu słowa i czyny nauczyciela religii zwracające uwagę młodzieży na możliwości współuczestnictwa w społeczności rodzinnej, szkolnej, lokalnej i narodowej. Katechizowani otrzymują w ten sposób akceptację, wskazówki, pomoc, a także możliwości podejmowania samodzielnych działań na rzecz dobra wspólnego.

V. KONTROWERSJE I DYLEMATY WYCHOWANIA PATRIOTYCZNEGO WSPÓŁCZESNEJ MŁODZIEŻY POLSKIEJ W SZKOLNYM NAUCZANIU RELIGII

Z powyższej analizy elementów konstytuujących wychowanie patriotyczne współczesnej młodzieży polskiej w szkolnym nauczaniu religii wynika, że podstawy programowe i programy nauczania religii zakładają stopniowe wspomaganie młodzieży w kształtowaniu postaw patriotycznych. Wskazują one na obowiązki

⁴⁸ R.E. Rogowski, Myśli o patriotyzmie, *Wychowawca* 6(2000), s. 27–28.

⁴⁹ I. Roszkiewicz, Wychowanie jako kierowanie ku miłości, w: *W stronę dobra*, red. S. Borowczyk, Poznań 2000, s. 170.

⁵⁰ Szerzej na ten temat pisze m.in. M. Dziewiecki, Wychowanie patriotyczne dzisiaj. Jak kochać ojczyznę?, *Zeszyty Formacji Katechetów* 4(2002), s. 10 i nn.

⁵¹ J. Kunikowski, jw., s. 7.

⁵² F.W. Bednarski, Wychowanie młodzieży dorastającej, Warszawa 2000, s. 55–65.

katechizowanych uczniów w zakresie świadomego i odpowiedzialnego życia społecznego. Odnoszą się do rozumienia demokracji, tolerancji, wartości narodowych. Dlatego w szkolnym nauczaniu religii należy uwzględniać wskazania, jakie odnośnie do wychowania patriotycznego formułują podstawy programowe oraz programy nauczania religii w gimnazjum i w liceum profilowanym. Tak określona korelacja dokonuje się poprzez podejmowanie i ukazywanie w perspektywie chrześcijańskiej zagadnień z zakresu historii, języka polskiego i wiedzy o społeczeństwie. Wymaga jednak odpowiednio dobranych strategii wychowania, dzięki którym katechizowani będą podejmowali refleksję, konfrontowali wiele myśli, opinii, postaw patriotycznych i stopniowo nabywali coraz większej wrażliwości na wartości narodowe i w sposób bardziej spójny wewnątrznie przyjmą system owych wartości wpisując je we własną hierarchię wartości. Wraz z tymi procesami myślowymi młodzież będzie budowała prawdziwą koherencję pomiędzy słowami wskazującymi na miłość ojczyzny a czynami potwierdzającymi werbalizowane opinie i poglądy.

W tym kontekście powstaje jednak pytanie stawiane przez wielu pedagogów i katechetów o uzasadnienie wychowania patriotycznego młodzieży polskiej realizowanego w szkolnym nauczaniu religii. Odpowiadając, należy podkreślić, iż kształtowanie postaw patriotycznych ma swoje uzasadnienie w zadaniach, jakie Kościół stawia przed katechezą szkolną. Jednym z nich jest wspomaganie młodzieży w integralnym rozwoju osobowym poprzez pogłębianie i umacnianie kultury ludzkiej i propagowanie wartości chrześcijańskich oraz zakorzenianie we wspólnotie lokalnej, eklezjalnej i narodowej.

Analizując problem wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej należy zastanowić się nad tym, co szkolne nauczanie religii może uczynić w zakresie dylematów, jakie przeżywa społeczeństwo polskie odnośnie do rozumienia patriotyzmu i przejawiania postaw z tym związanych. Rozumienie tej wartości jest bowiem, zwłaszcza w środowisku szkolnym, w sposób szczególny poddane wpływowi przemian społeczno-ustrojowych, modyfikującym jego treść. W konsekwencji młodzież ma do czynienia ze zubożonym znaczeniem, jakie nadaje się pojęciu „patriotyzm” oraz z próbami wyrwania tej wartości z tła polskiego etosu narodowego. Dlatego priorytetowym zadaniem szkolnego nauczania religii w zakresie wychowania patriotycznego jest podejmowanie problematyki patriotyzmu w kategoriach aksjologicznych, jak też wskazywanie na zagrożenia wynikające z postaw przeciwstawne patriotyzmowi czy też z zaniku wartości patriotyzmu u współczesnych pokoleń Polaków. W związku z tym należy wspomagać młodzież w uświadamianiu faktu, że utrata poczucia przynależności do ojczyzny stanowi zagrożenie dla rozwoju osobowego człowieka i wspólnoty rodzinnej, szkolnej, parafialnej, lokalnej, narodowej, niejednokrotnie prowadzi bowiem do utraty poczucia własnej tożsamości osobowej, braku pewnej skali wartości i zakorzenienia w tradycji, co oznacza dla człowieka utratę istotnych wartości i sprawia, że człowiek przestaje czuć się u siebie.

W praktyce katechetycznej jakość wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej, zwłaszcza w kontekście odnotowywanego specyficznego fenomenu bezoczyźnianości, zależy w dużej mierze od intonacji, a więc od sposobu, w jaki katecheta mówi, gdy wskazuje uczniom na pewne wartości narodowe.

Również sposób przeżywania i kolejność ukazywania dóbr kulturowych oraz ich związków z chrześcijaństwem, jak też dyskutowanie z młodzieżą o tym, jakie odnajdują w sobie uczucia i poglądy wywołane hasłem „ojczyzna”, patriotyzm”, „honor”, determinuje interakcje wychowawcze⁵³.

Wszystkie, wyżej wymienione aspekty merytoryczne i metodyczne wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej związane są z wypełnianiem przez szkolne nauczanie religii funkcji ewangelizacyjnej, krytycznej i integrującej treści z zakresu patriotyzmu. W związku z tym katecheza szkolna winna wskazywać na związki dziejów oraz wartości narodowych z chrześcijaństwem, Kościołem katolickim i z tradycją tolerancji religijnej, integrować wiedzę o narodzie i ojczyźnie z duchowymi fundamentami dziejów narodu polskiego, jak również podejmować zadanie wartościowania zjawisk zachodzących w społeczeństwie polskim. Realizacja tego zadania wymaga dialogu interdyscyplinarnego, zwłaszcza z historią, językiem polskim, wiedzą o społeczeństwie i edukacją regionalną. Wspomniane przedmioty szkolne i ścieżki edukacyjne w swoich założeniach programowych zmierzają bowiem do pogłębiania patriotyzmu, stanowiąc istotną część wychowania patriotycznego. Idea wychowania patriotycznego współczesnej młodzieży polskiej coraz częściej uwikłana jest w spór ideologiczny wiążący się z faktem, że koncepcji „Europy ojczyzn” próbuje się przeciwstawić koncepcję „Europy regionów”. Dominują tu dwa stanowiska: jedno podkreśla wartość tożsamości narodowej i dobro wspólne, drugie — pluralizm, tolerancje i prawa człowieka. Wartości te nie są jednak sobie przeciwstawne, lecz konstytuują właściwe rozumienie pojęcia „patriotyzm” i „tożsamość narodowa”, zawierające w sobie szacunek dla pluralizmu, tradycję tolerancji i poszanowania praw człowieka. W związku z tym wychowanie patriotyczne młodzieży w szkolnym nauczaniu religii wymaga podejmowania działań przeciw sporom ideologicznym i wyraźnego podkreślenia pierwszeństwa wartości duchowych i wiecznych nad materialnymi i doczesnymi. Implikuje także praktyczny postulat tworzenia w środowisku szkolnym całościowego programu wychowania patriotycznego. Włączenie się nauczycieli religii w opracowanie takiego programu wychowawczego szkoły gwarantuje uwzględnienie w nim duchowych aspektów edukacji patriotycznej i sięganie do patriotyzmu respektującego chlubną tradycję tolerancji. Jest to pewna trudność, zwłaszcza w kontekście dążenia do integracji europejskiej, umożliwia jednak młodemu człowiekowi zrozumienie, że będąc Polakiem jest jednocześnie dziedzicem kultury narodowej ukształtowanej przez wpływy chrześcijaństwa. Pozwala także dostrzec ściśle powiązania wartości, jaką jest ojczyzna z religią. Wymaga jednak uświadamiania młodzieży, że w ujęciu chrześcijańskim obecną ojczyznę przyjmuje się jedynie jako obraz i drogę do tej, która jest w niebie (por. Flp 3,20) i przez tę ojczyznę ziemską człowiek przygotowuje się do życia w ojczyźnie wiecznej.

⁵³ I. Iwońska, Patriotyzm oswojony, *Nowa Szkoła* 55: 1999, nr 2, s. 22.

**PATRIOTISCHE ERZIEHUNG DER GEGENWÄRTIGEN POLNISCHEN
JUGEND IM SCHULISCHEN RELIGIONSUNTERRICHT****ZUSAMMENFASSUNG**

Die patriotische Erziehung der gegenwärtigen polnischen Jugend ist weiterhin eine wichtige Ebene der didaktischen Tätigkeit, die nicht nur in der Familie realisiert wird, sondern auch im schulischen und kirchlichen Umfeld. Sie hängt zusammen mit der gesellschaftlichen und religiösen Erziehung und findet ihren Platz in den Programmunterlagen der schulischen Seelsorge. Von der Qualität des Engagements der Religionslehrer in die patriotische Erziehung der heutigen polnischen Jugend hängt es schließlich ab, auf welche Art und Weise diese Jugend fähig sein wird, christliche Werte in das gesellschaftlich-kulturelle Leben des Vaterlandes einzubringen.

Ziel dieses Beitrags ist es, auf die patriotische Erziehung der heutigen polnischen Jugend im Religionsunterricht in der Schule hinzuweisen. In diesem Zusammenhang wurde vor allem das Verstehen der patriotischen Erziehung der polnischen Jugend im Kontext gegenwärtiger gesellschaftlich-kultureller Veränderungen analysiert, und dann der Reihe nach auf die programmatischen Grundlagen der patriotischen Erziehung der polnischen Jugend im Religionsunterricht und die diesem Zweck dienenden Methoden hingewiesen. Analysen der Kontroversen und Dilemmas zu diesem Thema beenden den Beitrag.